

WSPÓŁPRACA SĄDOWEGO KURATORA DLA DOROSŁYCH Z INSTYTUCJAMI ŚWIADCZĄCYMI POMOC NA RZECZ OSÓB OBJĘTYCH DOZOREM KURATORSKIM

Kurator sądowy (zawodowy i społeczny) stanowi istotny element probacji, rozumianej za S. Pawelą jako metoda postępowania z osobami, które z powodu popełnienia przestępstwa poddano próbie, wiążąc je z określonymi warunkami, oddaniem pod nadzór/dozór sądowy i związany z nim system resocjalizacji¹. Jako uczestnik procesu resocjalizacji kurator sądowy odgrywa ważną rolę także w systemie zapobiegania przestępczości. Filozofia jego pracy oparta jest na zasadach humanitarnych i egalitarnych, których podstawą jest dobro społeczeństwa i szacunek dla dozorowanego². W praktyce wyznawanie i stosowanie tych zasad z wielu względów natrafia na różne przeszkody.

Jednym ze środków stosowanych wobec sprawców przestępstw w warunkach wolnościowych jest dozór kuratora. Spełnia on ważną funkcję w całym systemie zapobiegania przestępczości. Cele dozoru kuratorskiego są różne. Jest nim m.in. rehabilitacja przestępcy, której częścią składową jest udzielanie mu pomocy w tym, aby mógł on poprawnie funkcjonować w społeczeństwie. Pomoc ta zmierza do tego, aby dozorowany doszedł do przeświadczenia, że to on sam musi sobie pomóc³. Nie ma ona nic wspólnego z wyręczaniem skazanego, lecz jest wskazywaniem mu możliwości rozwiązań nękającego go problemu i pozostawieniem mu wolnej woli w wyborze rozwiązania i wspieraniem jego wewnętrznych sił w rozwijaniu działań.

Kurator zawodowy w ramach wykonywanej przez siebie pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej podejmuje działania dotyczące konkretnych przypadków i dostosowuje je do szeroko pojętej sytuacji podopiecznego. Swoją pracę wspomaga pracą kuratorów społecznych. Organizuje, koordynuje i kontroluje ich przedsięwzięcia. Aktualnie jednak powoli odchodzi się od dominującego przez długie lata modelu kurateli społeczno-zawodowej, opierającej się w głównej mierze na pracy społeczników. Powodem tego jest niedostateczne przygotowanie kuratorów społecznych do prowadzenia coraz trudniejszych spraw, ich mniejsze możliwości w dziedzinie dyspozycyjności, a głównie – skuteczności działania. Przeobrażenia te zmierzają w kierunku zmiany wcześniejszego modelu na kuratelę zawodowo-społeczną.

¹ S. Paweła, *Resocjalizacja recydywistów w systemie nadzoru ochronnego*, Warszawa 1977, s. 28.

² K. Gromek, *Kuratorzy sądowi. Komentarz do ustawy z 27 lipca 2001 r.*, Warszawa 2002, s. 8.

³ Tamże, s. 9–10

27 lipca 2001 roku Sejm uchwalił Ustawę o Kuratorach Sądowych. Rozpoczęła ona tworzenie w Polsce kuratorskiej służby sądowej oraz budowę systemu probacji w stosunku do nieletnich i dorosłych. Dzięki niej coraz bardziej wzrasta ranga tego zawodu.

Według K. Gromek, w wąskim kontekście ustawowym, czyli legislacyjnym, wymiar sprawiedliwości zyskał optymalną płaszczyznę dla funkcjonowania w sądach powszechnych profesjonalnej kadry kuratorskiej, wykonującej orzeczenia sądowe w sposób usystematyzowany, natomiast w szerokim kontekście, czyli w wymiarze socjologicznym, podkreślono ważną rolę kuratora sądowego (podnosząc przy tym jego rangę) w całym systemie zapobiegania przestępczości⁴. Ustawa określa status kuratora, jego uprawnienia i obowiązki, wynagrodzenie, zasady organizacyjne kurateli i zadania samorządu.

„Niektóre zapisy stanowią pewną nadzieję na zmianę filozofii myślenia o zawodzie kuratora sądowego”⁵. Przykładem takim jest właśnie powołanie kuratorskiej służby sądowej, składającej się z kuratorów zawodowych z kuratorem okręgowym, sprawującym nad nimi nadzór (art. 35–42).

Już samo odwołanie się do pojęcia służba jest zabiegiem niezwykle pożądanym i zgodnym z aktualnymi trendami w polityce społecznej, która wszelką działalność pomocową (a taką jest praca kuratora) traktuje w podobnych kategoriach. Nadrzędnym celem służenia drugiemu człowiekowi (w tym przypadku skazanemu objętemu dozorem kuratorskim) jest dążenie do wspólnego dobra społecznego⁶.

Doskonałą ilustracją tego twierdzenia jest uchwalony 6 maja 2004 roku przez delegatów do Krajowej Rady Kuratorów Kodeks Etyki Kuratorskiej. Jest to dokument nasycony treściami humanitarnymi, stawiający kuratorom wysokie wymagania etyczno-moralne, także w zakresie pomocy udzielanej podopiecznym.

Poczynania zawodowe kuratorów winny opierać się na profesjonalnym oddziaływaniu resocjalizacyjnym wobec podopiecznych, zaś ich efektywność ma zwiększyć współpraca z właściwymi samorządami i organizacjami społecznymi (art. 11.3 Ustawy o Kuratorach Sądowych z 2001 roku), które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym. Kuratorzy sądowi, mając to na względzie, powinni współpracować z ośrodkami pomocy społecznej, centrami pomocy rodzinie, ośrodkami interwencji kryzysowej, Caritasem, urzędami pracy, schroniskami dla bezdomnych itd. W wielu przypadkach działania kuratora sądowego, skazanego, członków jego rodziny i instytucji powinny być silnie skoordynowane i kompleksowe, a oferowana pomoc nie powinna ograniczać się do jednorazowych form.

Charakter i forma pomocy oferowanej skazanemu, objętemu dozorem kuratorskim, oraz zakres jej udzielania są związane z wieloma czynnikami. Jednym z ważniejszych uwarunkowań jest inicjatywa samych kuratorów w nawiązywaniu współpracy z innymi instytucjami zajmującymi się świadczeniem usług społecznych. Wymaga to także od kuratorów podnoszenia kwalifikacji zawodowych i stałego uzupełniania wiedzy z zakresu nauk społecznych w oparciu o m.in. specjalistyczne kursy, szkolenia czy samo-

⁴ Tamże, s. 8.

⁵ B. Zinkiewicz, *Wspólnota działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych w warunkach reformowanej kurateli sądowej*, referat wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji w Krakowie organizowanej przez Instytut Pedagogiki UJ, kwiecień 2004.

⁶ Tamże.

kształcenie. Stanowi to jeden z wymogów stawianych obecnej kurateli w zakresie awansów zawodowych. Współczesny kurator powinien posiadać pewne właściwości osobowościowe (np. poczucie własnej wartości, wyrobioną hierarchię społecznych wartości, sprecyzowanie planów życiowych zmierzających do stabilizacji czy zainteresowania rozwijające osobowość). Czynniki te stanowią bazę dla trudnych i stresujących działań ze skazanymi. Kurator winien opanować szereg umiejętności interpersonalnych, adekwatnych do wykonywanego zawodu (np. aktywne słuchanie, asertywność, empatia). Wszystkie te wymagania stawiane obecnej kurateli, sprecyzowane i wyeksponowane po reformie, wiążą się ze zwiększeniem efektywności działań probacyjnych ze skazanymi.

W praktyce jednak często można zauważyć to, że interes instytucji przedkłada się nad dobro osoby potrzebującej pomocy. Ze względu na duże obciążenie sprawami i biurokrację poczynania podejmowane na rzecz jednostek potrzebujących pomocy niejednokrotnie ulegają rutynizacji. Wiele działań nie może być podjętych ze względu na ograniczenia ekonomiczne. Nadal można też zauważyć brak spójności w działaniach poszczególnych instytucji, a współpraca kuratora z nimi nie powinna ograniczać się jedynie do wymiany „suchych” informacji na temat samych dozorowanych w zakresie oferowania jednego rodzaju pomocy.

Aby można było mówić o wspólnotce działań kuratora sądowego dla dorosłych i instytucji oraz stowarzyszeń świadczących pomoc na rzecz osób objętych dozorem kuratorskim, powinno się przede wszystkim dążyć do uświadamiania celów działań podejmowanych w zakresie integracji wszystkich instytucji i stowarzyszeń na każdym poziomie. Działaniami takimi mogłyby się stać wspólne cykliczne spotkania przedstawicieli każdej z instytucji, w ramach których odbywałoby się omawianie konkretnych przypadków i dostosowywanie do nich różnych form pomocy, oferowanych przez poszczególne instytucje. Współpraca taka zwiększyłaby skuteczność pomocy poszczególnych instytucji czy stowarzyszeń, które działają na podobnych zasadach, a przede wszystkim: oferowana pomoc przynosiłaby zamierzone efekty.

Funkcyjni kuratorzy zawodowi dla dorosłych, realizując obowiązek okresowego szkolenia kuratorów społecznych, podejmują cykliczne próby zapoznania swych współpracowników z zakresem działań różnych instytucji i organizacji pomocnych w pracy probacyjnej, w tym zapoznania ich z aktualnie obowiązującymi ustawami oraz przepisami dotyczącymi konkretnych instytucji. Z moich obserwacji wynika, że spotkania te, oparte na wymianie doświadczeń, przynoszą pozytywne efekty, poszerzają wiedzę fachową kuratorów oraz ułatwiają późniejszą współpracę, której celem są różne formy pomocy dozorowanym.

Jako kurator zawodowy dla osób dorosłych obserwuję pozytywne, praktyczne podejście do omawianego zagadnienia. Trwająca reforma kurateli, zapoczątkowana ustawą o kuratorach z 2001 roku, realizuje pożądane kierunki zmian. Stopniowe przekształcenie krajowego modelu kurateli ze społeczno-zawodowej na zawodowo-społeczną (poprzez nasycenie sądów z roku na rok nowymi etatami) pozwala na stawianie kuratorom sądowym większych wymagań dotyczących wykonywania orzekanych środków probacyjnych. Stopniowe zmniejszanie jednostkowego obciążenia kuratorów zawodowych pociąga za sobą możliwość stosowania doskonalszych metod pracy, pozwalających na uzyskanie lepszych efektów resocjalizacyjnych. Dominujący w kurateli społeczno-zawodowej model kontrolno-opisowego sprawowania dozorów jest zastępowany w większości pełnionych spraw modelem kontrolno-wychowawczym. Kurato-

rzy zaś przygotowywani są do pracy z podopiecznym metodą indywidualnego przypadku (*case-work*). W praktyce jednak metoda ta stosowana jest sporadycznie w wybranych sprawach.

Wspomniana tu ustawa o kuratorach pociągnęła za sobą kilkanaście aktów prawnych niższej rangi w postaci zarządzeń Ministra Sprawiedliwości, które dokładnie precyzują różne aspekty pracy kuratora i sposób jego funkcjonowania w strukturze sądowej. Nawiązując do omawianego tematu pomocy skazanym, podkreślić należy szczególne znaczenie dwóch zarządzeń Ministra Sprawiedliwości:

- w sprawie szczegółowych zasad i trybu udzielania pomocy osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych [...] oraz ich rodzinom [...] z 18 września 1998 roku;

- w sprawie zakresu praw i obowiązków podmiotów sprawujących dozór [...] z 7 czerwca 2003 roku.

Pierwsze z wymienionych zarządzeń precyzuje zasady i tryb tworzenia funduszu pomocy postpenitencjarnej oraz formy korzystania ze środków finansowych gromadzonych na kontach funduszu, a pochodzących z potrąceń wynagrodzeń za pracę skazanych. O ważnej roli funduszu pomocy postpenitencjarnej świadczy fakt, że w 2003 roku z jego kont zostało udzielonych 97 000 świadczeń. W większości otrzymywali je warunkowo przedterminowo zwolnieni z zakładów karnych, osoby opuszczające zakład karny na koniec kary, ale także rodziny osadzonych oraz osoby i ich rodziny pokrzywdzone przestępstwem. W okręgu mego macierzystego sądu, czyli Sądu Okręgowego w Nowym Sączu, z pomocy postpenitencjarnej skorzystało w roku ubiegłym 176 uprawnionych osób na ogólną kwotę 21 340 złotych. Drugie zarządzenie określa szczegółowy zakres praw i obowiązków kuratorów sądowych, stowarzyszeń, organizacji, instytucji oraz osób, którym powierzono sprawowanie dozoru. W tym akcie prawnym została podniesiona poprzeczka stawiana kuratorom w pracy probacyjnej. Kuratorzy zostali zobowiązani do podejmowania szerokich działań wstępnych przy obejmowaniu dozoru, m.in. do zapoznania się z dostępnym materiałem osobowo-poznawczym dotyczącym skazanego oraz przeprowadzenia działań, których wynikiem ma być sporządzenie planu pracy z dozorowanym, realizowanego w trakcie trwania dozoru. Składową częścią tego planu jest udział kuratora w świadczeniu pomocy skazanemu, w rozwiązywaniu jego problemów adaptacyjnych i życiowych.

Oprócz wykonywania konkretnych działań resocjalizacyjnych w stosunku do poszczególnych podopiecznych, działań ściśle określonych przepisami, kuratorzy, a zwłaszcza osoby pełniące funkcje kierownicze, winni podejmować przemyślane poczynania, mające na celu zapoznanie społeczeństwa, a konkretnie mieszkańców regionu, z tematyką dotyczącą kurateli, jej skuteczności i przyczyn patologii z uwzględnieniem aspektów lokalnych. Przykładem może być wykazywanie korelacji między brakiem wykształcenia a popełnianiem przestępstw, podkreślanie społecznej użyteczności leczenia odwykowego, specyfiki agresji domowej na Podhalu czy wreszcie znaczenia pracy jako podstawowego czynnika resocjalizacyjnego. Przekazywanie takiej wiedzy w różnych formach i w różny sposób, zmierzające do lepszego zrozumienia tematyki resocjalizacyjnej, prowadziło będzie w efekcie do pomocy dozorowanym.

Należy też podkreślić konieczność przełamywania barier świadomościowych przedstawicieli instytucji i organizacji mogących świadczyć pomoc skazanym w ich włączaniu się w życie społeczności na akceptowanych społecznie zasadach. Z do-

świadczeń wynika, że skazanemu o wiele łatwiej jest uzyskać konkretną pomoc instytucji w wypadku, gdy starania dozorowanego wspiera i firmuje kurator sądowy.

W omawianiu problematyki współpracy kuratora sądowego dla dorosłych z instytucjami świadczącymi pomoc należy podkreślić, że kuratela sądowa, zwłaszcza dla dorosłych, po latach stagnacji znajduje się w okresie przyspieszonego rozwoju, wymuszonego realiami dotyczącymi przestępczości w kraju oraz koniecznością nadążenia za standardami europejskimi. Zmiany te już owocują obniżeniem obciążenia jednostkowego kuratorów, i – co za tym idzie – poprawą jakości działań resocjalizacyjnych, w tym także szeroko pojętej pomocy skazanym udzielanej im przez kuratorów współpracujących z odpowiednimi instytucjami i organizacjami.

Literatura

- Gromek K., *Kuratorzy sądowi. Komentarz do ustawy z 27 lipca 2001 r.*, Warszawa 2002.
Pawła S., *Resocjalizacja recydywistów w systemie nadzoru ochronnego*, Warszawa 1977.
Zinkiewicz B., *Wspólnota działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych w warunkach reformowanej kurateli sądowej*, referat wygłoszony na Międzynarodowej Konferencji w Krakowie organizowanej przez Instytut Pedagogiki UJ, kwiecień 2004.